

LABRIS

BROJ 21, GODINA XI, BEOGRAD 2005.

LABRIS - organizacija za lezbejska ljudska prava

tel: 011 3444 950, 063 8 513 170
tel/fax: 011 459 604
e-mail: labris@eunet.yu
www.labris.org.yu

Uredila: Ljiljana Živković, Korektura i lektura: Aleksandra Rašić

subota - nedelja, 3. - 4. decembar 2005.

Petnaestogodišnjica lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji i Crnoj Gori

Dragana Vučković

Ovih dana aktivistkinje i aktivisti lezbejskih i gej organizacija proslavljaju dva važna jubileja - petnaest godina lezbejskog i gej aktivizma u Srbiji i Crnoj Gori i desetogodišnici rada Labrisa - organizacije za lezbejska ljudska prava.

Program proslave lezbejskog i gej aktivizma pod nazivom "Prvo je stiglo jedno pismo...", sastoji se od tribina, radionica, zabavnog programa i koktel-a kojem će, pored aktivistkinja i aktivista nevladinih sektora, prisustvovati i brojne javne ličnosti, predstavnice/i medija, zvaničnih institucija i ambasada zapadnoevropskih zemalja. Nakon petnaest godina napora i rada na ostvarivanju osnovnih ljudskih prava istopolno orientisane osobe, ovom proslavom želimo da obeležimo, proslavimo i kao i da podsetimo na sve ono što su LG aktivistkinje i aktivisti učinile/i tokom decenije i po svog aktivizma.

Sve je počelo 1990. godine, nastankom prve Grupe za afirmaciju lezbejskih i gej ljudskih prava i kulture "Arkadija" koja je, uprkos radikalizaciji društva tih godina, nacionalizmu, ksenofobiji, homofobiji i generalnoj mržnji prema svemu *drugačijem* uspela da otpočne

gej/lezbejski aktivizam iz kojeg su nastale sve ostale LG grupe u našoj sredini.

Narednih godina nastajale su nove organizacije za zaštitu i promociju LGBT prava koje su zatim pružale podršku i osnaživale buduće aktivistkinje i aktiviste - u Nišu, Novom Sadu, Podgorici. Takođe, uspostavljena je saradnja sa gej/lezbejskim grupama u regionu, te počinju da se organizuju regionalni i međunarodni skupovi. Zajedničke konferencije, seminari, programi edukacije - dovode do umrežavanja grupa, a samim tim i do međusobnog osnaživanja. Ipak, pretnje i zastrašivanje, kao i stalni fizički i verbalni napadi, bili su nešto što su istopolno orientisane osobe konstantno doživljavale/i tokom godina napora za ostvarivanje svojih prava.

Zato, proslavom petnaest godina lezbejskog i gej aktivizma, želimo da podsetimo i na Dejana Nebrigića, prvog javno deklarisanog gej aktivistu, koji je ubijen 29. decembra 1999. godine na svoj rođendan kao i na ubistvo Merlinke, prvog javno deklarisanog transvestita na prostorima bivše Jugoslavije.

Sve to vreme, vlast i predstavnice/i državnih institucija bile/i su inertne/i, sem malih izuzetaka, zvanična podrška je izostajala.

Usled visokog stepena homofobije, zasnovane na brojnim

predrasudama i neinformisanosti, aktivistkinje/aktivisti su prepoznale/li polje kulture kao dobar način za povećanje vidljivosti i aktivizam uopšte. Brojne knjige poezije i proze, časopisi *Dečko* i *Gayto*, pozorišne predstave, radio emisija *Gayming*, izložbe, ulični performansi, važan su deo onoga što su aktivistkinje/aktivisti radile/i tokom decenije i po svoje angažovanosti.

Nakon što je u junu 1994. godine dekriminalizovan dobrovoljni homoseksualni (muški) odnos u Kaznenom zakonu Republike Srbije, najvažniji dogadjaj u lezbejskom i gej aktivizmu, sigurno je bila Prva parada ponosa LGBT osoba, pod nazivom "Ima mesta za sve nas". Prvu Paradu ponosa u našoj zemlji, organizovali su Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava i Gayten - LGBT, Centar za promociju prava seksualnih manjina a u saradnji sa brojnim nevladnim organizacijama. Na žalost, beogradска proslava Dana ponosa, je razbijena od strane oko hiljadu pripadnika ultradesničarskih organizacija i grupacija.

U nastiju su učestvovali i predstavnici crkve, navijači sportskih klubova, članstvo pojedinih političkih partija. Ipak, ovaj dogadjaj je najviše od svih doprineo većoj vidljivosti LGBT populacije i skrenuo pažnju opšte javnosti na položaj dela građani/gradana ove zemlje

kojima su uskraćena osnovna ljudska prava. Organizatorke i organizatori prve Parade ponosa u Beogradu dobitnici su mnogih nagrada od strane međunarodnih gej/lezbejskih udruženja.

Nakon dugogodišnje indoktrinacije našeg društva - da je sve što je drugačije loše i opasno, pokazalo se kao veoma važno - edukovati o istopolno orientisanoj populaciji i osobe iz drugih nevladinih organizacija koja se bave pitanjima ljudskih prava. Brojni seminari i tribine pomogli su zbilžavanju, boljem razumevanju i otvorili mogućnosti za zajednički rad na stvaranju tolerantnijeg i boljeg društva.

Iako je homofobija predrasuda koja je još uvek jedna od najizraženijih u našoj sredini, promene se dešavaju i to, možda na najbolji način, pokazuju zakonodavstvo u našoj zemlji. U roku od tri godine, 2002 - 2005, Skupština Srbije je usvojila četiri zakona koji zarađuju diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije (Zakon o radiodifuziji, Zakon o javnom informisanju, Zakon o radu, Zakon o visokom obrazovanju), a po novom Krivičnom zakonu Srbije, postoji jedinstven uzrast za davanje prisanka na seksualni odnos - 14 godina. Ono što svakako najviše nedostaje zakonskoj regulativi u Srbiji je Opšti antidiskriminacioni zakon. Ipak, ima

mesta optimizmu, jer se Vlada Srbije "Nacionalnom strategijom Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji", obvezala i na usvajanje ovog zakona.

Iako su mediji prva sfera u kojoj je diskriminacija, tj. govor mržnje na osnovu seksualne orijentacije, sankcionisana - još uvek je njihov pristup LG temama uglavnom sensacionalistički. Dnevne novine najčešće su pisale o dogadajima iz sveta, aktivistkinja i aktivista kao izvora informacija je bilo u tekstovima vrlo malo, a kada su se novinarke/novinari i bavile/i domaćim dešavanjima najčešće je bilo reč o rubrikama Zabava, Estrada.

Svakako da mediji imaju veliku odgovornost i ulogu u kreiranju javnog mnenja, i neophodni su saveznici LG aktivistkinjama/aktivistima u prevaziлаženju sva tri diskursa (pravni, medicinski, religijski) koja se u jednom homofobičnom društvu moraju promeniti.

Zakoni se već menjaju, a pravo usklađivanje domaće regulative sa evropskim standardima nam tek predstoji. I mada Srpsko lekarsko društvo još uvek odbija javno da kaže da homoseksualnost nije bolest, dok se to ne desi - uvek postoji mogućnost pozivanja na međunarodne standarde koji već neostaju zakonskoj regulativi u Srbiji je Opšti antidiskriminacioni zakon. Ipak, ima

nisu bolesne. Izazov koji predstoji, poslednji u nizu tri diskursa, i u tome naša lezbejska i gej populacija nikako nije usamljena u Evropi i svetu, je menjanje stavova crkve. Ono što bi u narednom periodu trebalo da bude preokupacija LG aktivistkinja/aktivista, kao i svih političarki/političara, institucija i vlasti uopšte, jeste usvajanje i implementacija celog seta antidiskriminacionih zakona. Inertnost vlasti, koja je poslednjih petnaest godina postojala kada je reč o istopolno orientisanim osobama mora da preraste u želju i akciju svih da se hitno zaustavi diskriminacija koja nije privata na stvar, već ozbiljan politički problem.

Ovom prilikom, proslavljujući deceniju i po aktivizmu, želimo da zahvalimo svim domaćim i međunarodnim organizacijama, medijima, pojedinkama i pojedincima i institucijama koje su nas podržavale svih ovih godina i ulilave nam snagu da napravimo značajne pomake u tretirajući LG populacije u državnoj zajednici.

Želimo da proslavimo sve akcije, sve tribine i konferencije, radionice, publikacije i grafite, izložbe i predstave, pesme i priče, bajke, fotografije, brošure, medijske kampanje, sve *coming out*, sve nas i sve one koji/koje su nam pomogli/le tokom proteklih petnaest godina!

Žudnja za lezbejskom politikom¹

Lepa Mladenović

Simon de Bevoar je godinama posmatrala žene i muškarce sa svog balkona u Parizu, čitala filozofiju i trebalo joj je deset godina da napiše istorijsku knjigu *Drugi pol* koja je objavljena 1948. godine. U njoj je otrplike rekla: analizirajući patrijarhat, žena je reprezentovana kao Drugo, kao nebitno, neistorijsko, slučajno, žena je Drugi pol. Muškarac je reprezentovan kao ono nužno, istorijsko, on je subjekat i sama istorija. Ratovi su muška stvar. Ove misli su bile od ključnog značaja za dalji razvoj društvenih nauka s jedne strane i ženskog pokreta s druge. Žena, kao društvena konstrukcija, u stvari, ne postoji kao političko biće, rekla je Simon de Bevoar. Njena uloga u društvu je u domenu učnog, neistorijskog. S druge strane, početkom sedamdesetih godina u zemljama Zapada nastale su mnoge grupe za podizanje svesti u kojima su žene krenule da razmenjuju svoja iskustva, šta to znači biti žena. One su došle do istih ovih zaključaka, svaka na svoj način i svojim rečima. Videle su da je iz njihovih razgovora izlazilo da su sve teme iz života žena kroz istoriju bile: nevidljive, nedostupne, nisu imale jezik, nisu imale svoju reprezentaciju... Ženska iskustva su kroz civilizaciju bila iskrivljivana, minimalizvana, omalovažena, izostavljena: *kao da tema iz života žena nisu ni postojale*. Zato je sedamdesetih godina ženski pokret imenovao osnovu svoje politike *da je lično – političko*.

Šta to znači lično je političko? Pre svega, pojam političko podrazumeva da sve što uradimo, bilo da je naš izbor ili prisila, čim koji u određenom kontekstu ima svoju društvenu moć ili nemoc, ima svoje mesto u patrijarhalnoj hijerarhiji vrednosti. Na primer, pranje sudova je u patrijarhatu jedan neistorijski bezvredan, neplaćen rad, kojeg zbog toga muškarci izbegavaju, a žene su na njega osudene. Patrijarhalni sistem vrednosti onda određuje da je pranje sudova u domenu kuće, to jest privatnog i da je zbog toga nebitan. Istočno, reč će patrijarhalna misao,

ne zavisi od pranja sudova, nego od odluke muža da li će otvoriti ili ne radnju za prodaju sudova. Tako on ulazi u sistem trgovine i razmene robe, u istoriju. Žene koje te sudove peru, ne ulaze.

Upravo iz sličnih razloga je ženski pokret imenovao da je sve lično političko, da je svaki čin deo društvenog sistema, od previjanja beba i brisanja prasine do rukovođenja državom. To je značilo da su sva osećanja političko pitanje, jer zavise od društvenih uslova života.

Na primer, mogu da osećam jednu vrstu mučnina predveče, svaku več, a ona može da dolazi od raznih momenata iz života, zato što me je u to vreme neko iz porodice istakao kad sam bila mala, zato što me je u to vreme neko iz porodice seksualno zloupotrebio. Mučnina, dakle može biti proizvod muškog nasilja, a muško nasilje je zločin, a zločin je političko pitanje. Mučnina nu se može dogoditi zato što sam u to vreme dana bila posebno gladna, ili mi je bilo hladno, jer sam živila u siromašnoj porodici, a siromaštvo je političko pitanje; ili može biti da osećam bol u stomaku jer me je u to doba dana neko u školi ponizio jer sam druge boje kože, ili sam drugačijih oblika tela od onih koje se smatraju 'normalnim', a ponizavanje je oblik diskriminacije, i to je političko pitanje. Dakle, moje osećanje je proizvod sasvim konkretnih društvenih odnosa, mama-tata-ja, država-društvo-ja, kroz koje se perpetuiira patrijarhalni sistem vrednosti i ponizavanja. Moje osećanje je politički sadržaj.

Da bi razumele političnost svakog čina i nečina, radikalne feministkinje polaze od analize koja kaže da je ovo društvo konstruisano na hijerarhijama i da je sistem hijerarhija zapravo patrijarhat. Termin patrijarhat kaže da je na vrhu, na početku, uvek *pater*, dakle otac, ili voda plemena, uvek muškarac i uvek jedan. *Arhe*, znači vladati, dakle taj jedan vlasta, od njega počinje sve. On je prvi u hijerarhiji, u državi, u naciji, u porodici, ambulantu, crkvi. Po patrijarhalnim obrazcima, postoji osnovna hijerarhija između žena i muškaraca, između dva društveno konstruisana pola, dalje postoji hijerarhija unutar muških odnosa, i postoje sve moguće ostale hijerarhije na osnovu klase,

rase, nacionalnosti, seksualnosti, tzv. lepote, itd. Patrijarhat funkcioniše tako da stalno proizvodi hijerarhije, zato što onda jedna grupa ljudi ima veću moć od druge grupe i samim tim je kontrolisće. I stalno je u igri pitanje ko ima moć i ko koga kontrolisće, i na taj način se patrijarhat stalno obnavlja.

Jedan pravac feministkinja, naslednice Simon de Bevoar, kaže da je sve konstrukcija, da je sve politika, odnosno da hijerarhija postoji u svakom odnosu. One kaže da je hijerarhija prisutna u svakom momentu našeg života, na primer, pogledamo sliku na kojoj su dve žene i kažemo da je jedna lepa i druga ružna. Mi smo u tom trenutku ponovile patrijarhat, hijerarhija je u nama i mi ćemo slediti put napraviti određeni čini koji će biti zasnovani na ovoj hijerarhiji. Lepa žena u Evropi je obično ona *bela*, zato Romkinje nemaju posao u nemškim produvnicama hrane, zato invalidkinje nisu zaposlene u hotelima. Zato lezbejkice čute na poslu dok druge heteroseksualne žene pričaju o svojim muževima, pa niko ne zna 'da su ružne', jer je jedan znak vredniji, ili lepsi, hetero, a drugi je manje vredan, ili ružniji, lezbo. Tako je i pitanje *lepe žene* jedno političko pitanje.

Dakle, prva iskustva ženskog pokreta su bila ključna za dalji razvoj statusa žena u društvu: saznale smo da je svaki detalj iz našeg života važan, da telo sve beleži, da sve što je u nama, nastalo je iz određenih politika isključivanja ili uključivanja. Dakle, lično je političko, zato što postoji patrijarhat koji je veći od nas i koji određuje naše uloge pola, klase, rase i seksualne orientacije pre nego što možemo bilo da tu da izmenimo.

Jedan od ključnih tekstova iz tog vremena zvao se *Proleteri svih zemalja ko vam pere čarape?* A jedan slogan je bio: *Zena bez muškarca je kao riba bez bicikla*. Ovaj slogan je imao više značenja.

Žene su postajale sve autonome, i ekonomski, i intelektualno, i emotivno, i seksualno. Ženski pokret je omogućio heteroseksualnim ženama da postanu subjekat svojih želja, i ženama koje vole žene da imenjuju svoju lezbejsku egzistenciju, dobiju svoje mesto među drugim ženama i krenu u

svet koji ih je hiljadama godina ponistiavao.

Prve tri velike teme ženskog pokreta koje su bile ključne za imenovanje ženske politike izazile su iz iskustva ženskog tela: ženska seksualnost, reproduktivna prava i muško nasilje nad ženama. Bilo je jasno da je patrijarhalna civilizacija zakopala telo žene, od početka do kraja, i da nijedno pitanje koje je žena ikada mogla da postavi iz iskustva svog tela nije imalo mesta u društvu. Tako je patrijarhalni sistem već imao odgovore: menstruacija je značila najčešće prljavštinu i sramotu žene, silovanje žene je značilo preljuba za koju je žena kriva i mora biti kažnjena (u nekim zemljama kamenovaljenjem i dan-danas), ljubav prema drugoj ženi je bolest ili greh... i tako dalje.

Dakle, teret patrijarhata koji je pao na ženske živote je ogroman na hriš i deformisan, i začinjao od zena da cuta: zato je ženski pokret, između ostalog, imao za zadatak da omogući prostor, da napravi uslove za izražavanje ženskih iskustava, da žene kažu šta osećaju i šta misle i da njihova osećanja ostana takva kakva jesu, bez patrijarhalne intervencije i vrednovanja. Da omogući ženama da same daju značenja svojim životima i same biraju.

Jedna važna tema ženske egiptacije je nasilje nad ženama. Pre svega, prvi put su žene izgovarale kako se osećaju nakon seksualnog nasilja, kako se osećaju u brakovima u kojima ih muževi gušte, premlačuju, muče, učukuju... Iz ovih radio-nica o iskustvima nasilja nastao je jedan ogroman politički rad. Nastale su prve službe koje su organizovale podršku ženama koje su preživele muško nasilje, onako kako je ženama odgovaralo kako bi se izlečile. Drugo, nastala je ogromna nauka o nasilju nad ženama koja je do sada proživela hiljadu knjiga i studija o stotine različitih oblika muškog nasilja nad ženama.

I treće, nakon prve dve faze, feministkinje su počele da menjuju zakone i oblikuju državu po feminističkim standardima, tražeći zakone koji podržavaju žrtvu, a ne nasilnika, zakone koji omogućavaju prevenciju nasilja nad svima koji su u ulozi žrtve, bez obzira da li su to deca, žene ili u određenim slučajevima, muškarci. Tako je lično postalo političko –

zajedno različiti
kampanja za gej i lezbejska prava

Razglednica povodom medijske kampanje "Zajedno različite/i", 2002. godine

od ispričanog iskustva i imenovanog osećanja nakon prvog šamara... došle smo do naziranja feminističke države. Dakle, tražimo državu u kojoj je svako osećanje važno, bez obzira da li je to dečko koji plače jer ga je majka istukla, i pitamo šta država u tom slučaju radi, kako reguliše prava dece da ne budu žrtve nasilja roditelja, ili je to strah žene koja voli ženu i ne sme da je poljubi, i pitamo šta država radi sa njenim strahom, kojim zakonima će obezbediti da lezbejke postanu ravopravne gradanke.

Druge pitanje ženskog pokreta bila su reproduktivna prava: to su prava svih žena da biraju da li će imati decu, kada, kako, sa kim, koliko i pod kojim uslovima. Dakle, reproduktivna prava su još jedno ključno pitanje za državu. Do momenta kada je ženski pokret preuzeo da govorи o reproduktivnim pravima, država je određivala populacionu politiku, dakle zakone po kojima će se obavljati ili ne, abortus, radanje, broj dece, itd. Ti zakoni su najčešće bili vodeni i još uvek su u mnogim državama vodeni ili politikama religija na vlasti ili nacionalizmima na vlasti. Tek je užeskom pokretu u potpunosti, prvi put, pokre-

nutu temu reproduktivnih prava. Žene su prvi put u istoriji uzele pravo da kažu, *ja ću da odlučujem o tome kada ću i kako ću imati dete?* Prvi put je uzeto pravo da žene invalidkinje imaju prava na decu, na roditeljstvo, da lezbejke imaju prava na decu i roditeljstvo. Dakle, pitanje rada-feministkinje su uzele od države i ponovo ga državu vratile na drugi način. Ali, ovo je i dalje aktuelna tema i stalno se ispočetka vraća, sa svakim fašizmom i nacionalizmom. Pitanja reproduktivnih prava se vraćaju na početak zato što crkva hoće da kontroliše žensko telo, zato što država hoće da kontroliše žensko telo, nacija hoće svoje vojnike za ratovanje, i to planira preko ženskog tela.

Treće je bilo pitanje seksualnosti. Slušajući jednu drugu u grupama za podizanje svesti, tokom šedesetih i sedamdesetih godina, postalo je jasno da je seksualnost žena u patrijarhalnom sistemu postavljena kao objekat muške heteroseksualnosti. I da je sve

¹⁾ Tekst je nastao na osnovu uveda u radionicu, "Žudnja za lezbejskom politikom", održanoj na Drugoj lezbejskoj nedelji, Sombor 2000.

ostalo nebitno, ne postoji, ne smje da postoji. Dakle, ženska erotika žudnja za sebe, a ne za njegov voajerizam, u patrijarhalnom sistemu nemá prostor ili je dijagnosticirana medicinom, religijom, državom: *kurva, nimfomanka, grešnica...* Tako nam konstruišu žudnju preko organizatora seksualne žudnje, penisa, jer klinoris u istoriji ne postoji. Dakle, žudnja žene može biti samo ono uzbudjenje koje uzbuduje penis, jer jedino tako ima pravo na postojanje. Ova značenja ženske seksualnosti su prisutna kroz razne oblike izražavanja civilizacije: ona ulaze u naše telo i memoriju kroz knjige, slike iz filmova, poslovice, reči naših baka, žensku štampu... i

daje i stalno. Uticu na naše snove, na naše želje, na sliku o tome ko smo.

Kad na porno filmu žena kaže *Ah* u trenutku kada zna da je to važno za muškarca, da bi ga uzbudila, a ne zato što oseća uzbudjenje sama, onda je to početak konstrukcije heteroseksualne žudnje, koja se posle smatra prirodnom. Zato se lezbejke jako često ponovo ispituju da li su krive. Zato je lično političko, jer je svaka reč politika, svaki ton je politika: svaka reč i ton kojim je izgovorena označava društvenu vrednost i stavlja nas u određeni okvir značenja, hteče mi to ili ne.

Simon de Beauvar je u svojoj knjizi *Drugi pol* postavila tri ključne teze. Prva - da su žene

drugi pol, a to smo sada malo definisale; druga - da se ženom ne rada već postaje, to smo nazvale konstrukcionizmom. Dakle, žene nisu rodene da budu one koje peru sudove, niti su rodene da budu tzv. Drugi pol, već je konstrukcija patrijarhata ta koja žene stavlja u okvire Druge. Treća njena teza, koja je meni jako važna, je *da su žene razdene jedna od druge u tom patrijarhatu, odnosno da se svaka centriša oko svog muškarca, oko interesa jednog muškarca*. Znači: prvo su to interesi oca, brata, pa posle toga, ona se udaje u klasičnom patrijarhatu i štititi interes svoga muža, preuzima njegovo prezime... i na taj način su žene razdvojene

jedna od druge - razdene jedna od druge - i treba da štite interese muškaraca oko sebe. To znači da tek u sekundarnom planu žene komuniciraju između sebe, odnosno solidarštu se jedna s drugom, ili imaju neku vrstu interesa jedna sa drugom. To je jak imperativ patrijarhata, mnoge od vas poznaju žene koje vole žene, a koje su udate. One mogu da nadu vreme za svoje ljubavnice samo kada je muž podmiren, kada je njegov interes zadovoljen, ako je on na poslovnom putu. Mi ne znamo i ne možemo da znamo koliko miliona žena na ovom svetu je živelo i još uvek živi u heteroseksualnim brakovima jer ne smeju da se razvedu, jer ne smeju da izaberu da im žena

prepostavka obe žene da će se raziči kad on dođe, početak je razumevanja nepostojanja ženske solidarnosti unutar patrijarhalnog sistema.

Adriana Rič, feministička lezbejka i spisateljica iz SAD-a, kaže: ženske solidarnosti je uvek bilo i nikada nije bilo, jer nikada nije imala dozvolu da bude, ali žene su oduvek bile solidarne jedna s drugom, nevidljivo i ispod istorije civilizacije. Zato je ženska solidarnost izbor protiv patrijarhata. To je politika koja ukida patrijarhat, jer patrijarhat nije zasnovan na ženskoj solidarnosti nego na razdjeljenosti žena.

Diskriminacija nad istopolno orijentisanim osobama u Srbiji i Crnoj Gori

Dragana Vučković

Evropski sud za ljudska prava u Strazburu smatra da je seksualna orijentacija, tj. seksualni život uopšte - najintimnija sfera čovekovog privatnog života. Upravo se time rukovodi kada presuduje u korist osoba, diskriminisanih zbog svog seksualnog opredeljenja.

Reč "diskriminacija" potiče od latinske reči *discriminare*, a znači "razlikovanje". Iako u svom izvornom obliku ima potpuno neutralno značenje, vremenom je ovaj izraz dobio vrednosnu konotaciju. Danas, diskriminacija predstavlja zbranjeno razlikovanje ljudi, tj. razlikovanje po nedozvoljenim osnovama, pri čemu se misli na takozvana "lična svojstva".

Vrlo sam uverena da je stepen razvitka civilnog društva jedne zemlje u obrnutoj proporciji sa postojanjem diskriminatorske prakse u tom istom okruženju. Jer, ako pod civilnim društvom podrazumevamo jedan samovestan, otvoreni, (samo)kritičan, tolerantan socijetet, onda u takvom sistemu diskriminacija sigurno nije česta pojava. Apsolutno razvijeno društvo je ideal kojem se teži. Naša sre-

dina, u kojoj je civilno društvo sistematski i, na žalost, vrlo uspešno gušeno decenijama, plodno je tlo za visok stepen diskriminatorene prakse. Neophodni su joj novi, dobri zakoni, političari/-ke - profesionalci, promene u samim institucijama. Ipak, ceo taj "državni" nivo absolutno je neodrživ, tj. ne može opstati sam, bez odgovarajuće potpore. Veliku ulogu ovde moraju odigrati nezavisni, profesionalni mediji, nevladin sektor, ceo obrazovni sistem - škole i univerziteti, umetnici... Samo zajedno, u paralelnom razvijanju, kvalitativno napredovanje, ove dve sfere vode do onoga što se naziva demokratsko društvo, društvo u kojem ima mesto za sve, u kojem se različitosti uvažavaju, od njih se uči, uz njih se otvaraju novi vidici, koji nas sve čine boljim osobama.

Diskriminacija se najčešće - manjine, kako nam i kaže stara latinska reč - oni koji su "različiti" od onih koji su brojniji. Ipak, ovo nije pravilo, odnosno, nisu uvek diskriminisane grupe i malobrojne grupe, što je slučaj i sa diskriminacijom nad ženama.

Predrasude i stereotipi vezani za osobe drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne, tj. diskriminatorska praksa,

takođe, niko ne sme biti pozvan da se javno izjasni o svom seksualnom opredeljenju, ali svako na to ima pravo. Ako to svoje pravo i iskoristi, ne sme zbog toga imati negativne posledice. Vrлина ovog zakona je i da omogućava žrtvama diskriminacije mehanizme građansko - pravne zaštite, koje je moguće pokrenuti bez čekanja na intervenciju same države. Opšti antidiskriminacioni zakon neophodno je što pre usvojiti, ali se stiže utisak da to nije jasno ponajviše onima koji jedino i imaju moć da sankcionišu mržnju, nasiљje i diskriminaciju. Nasuprotni tome, svedoci smo potpunog ignorisanja problema. Iako je Komitet Ujedinjenih nacija za ljudska prava još 28. jula 2004. godine usvojio zaključku kojom se od naše zemlje traži hitno usvajanje sveobuhvatnog zakonodavstva protiv diskriminacije, ništa na ovom polju još uvek nije učinjeno. I brojke pokazuju da se više ne čekati.

Preko sedamdeset posto ispitanih lezbejki i gejeva, kako je pokazalo *Labrisovo* pilot istraživanje "Nasilje nad istopolno orijentisanim osobama"², doživo velo je nasilje zbog svoje seksualne orientacije. Više od

pedeset posto ispitanica/ispitanika bilo je žrtva više puta. Emocionalno nasiљje - izbegavanje, ismejavanje, obezvređivanje i negiranje gej/lezbejskog identiteta, pretjne, zastrašivanje, svakodnevno bombardovanje negativnim stereotipima homoseksualnosti od strane medija, prijatelja, religije, porodice, doživo je gotovo pedeset posto ispitanika/ca. Uz opisanu vrstu nasiљa, četiri zarez dva posto anketerih je doživelo i egzistencijalnu ugroženost - potpuno nedostajanje podrške i odbacivanje od strane porodice, uskraćivanje materijalnih sredstava, izbacivanja iz kuće, pretjne ubistvom. Gotovo sedamnaest posto je, uz dve prethodno opisane vrste nasiљa, bilo i pretučeno. Da li je nekom uopšte potrebno još argumentujući za hitno reagovanje? Na žalost, nije teško navesti ih.

Tako je tokom samo dvadeset dana, marta i aprila 2005. godine, Srbija više nego jasno pokazala zašto se ne sme čekati na usvajanje Opštег antidiskriminacionog zakona. Beograd, Negotin, Vrbas i Zrenjanin ispisani su i oblepljivani rasističkim, antisemitskim, homofobičnim porukama: "Srbi, radite zdravu i belu decu, ne pedere", "Pederi, marš napo-

lje", moglo se pročitati sa fasade nevladinih organizacija u ovim gradovima. Govorom mržnje, poslužio se i beogradski taksi, vredajući svoju mušteriju - Albanku, a u Vrbasu se pretilo smrću pripadnicima hrvatske nacionalnosti. Ipak, sve je kulminiralo nasiљem u novosadskom Dunavskom parku, u noći između 02. i 03. aprila, kada su tri skinheds pretukla dvadeset sedmogodišnju M. J. jer im je, zbog kratke kose, "zalicišla" na lezbejku. M. J. se vraćala kući oko pola tri ujutru, parkom, kada su tri mlađadića prepoznatljivo izgleda skinheds pokreta, počela da viđu da njom i zovu je da se okrene. Pošto je devojka to i učinila, mlađadić su povikali: "Jao, pa ti si žensko, ti si jedna od 'onih' - treba vam kosti polomiti". Jedan od napadača je prvo M. J. udario u glavu, a zatim su je oborili na zemlju i isutirali.

Ne smemo zaboraviti da je ovo praksa, a ne usamljeni primer. Reč je o konstantnom nasiљu sa kojim su gejevi i lezbejke suočeni/e u Srbiji. Tako su fasade "Zrenjaninskog edukativnog centra", 21. jula 2004. godine, bile ispisane sličnim porukama: "Za Srbstvo bez pedera" i "Pederi nisu ljudi". U tom periodu i organizacija

1) vidi www.cups.org.yu/kpd

2) vidi www.labris.org.yu

"Obraz", pokrenula je, kao odgovor na Labrisovu kampanju za promociju LGBT prava, kontra - kampanju pod nazivom "Bolje sprečiti nego lečiti" u okviru koje su ulice većih gradova Srbije bile oblepljene plakatima homofobične sadržine. Zamenik Prvog opštinskog tužioca u Beogradu je tada konstatovao da nema elemenata za krivičnu odgovornost, a počnici nikad nisu pronađeni.

Izjavama da smo u tranzicioneom procesu, da nas opterećuje privreda koja se mora pokrenuti, dugovi, haška pitanja, problem Kosova i opstanka državne zajednice - vlast beži od odgovornosti i pitanje ljudskih prava ostavlja po strani. Ipak, ono što nikako nije jasno je zašto i kada ustaje protiv govora mržnje, ovađanja vlast jedino ne osuduje homofobiju. Ovakav je slučaj bio sa grafitima i plakatima koji je tzv. Nacionalni stroj lepio po Beogradu, a kojima se napada radio - televizija B92 kao "jevrejska televizija", kao i zbog "antisrpskog delovanja, pogubnog uticaja na srpsku omladinu, podrške nezavisnosti Kosova, podršku širenju narkomanije, homoseksualizma i drugih bolesti sa Zapada". I dok su sve političke stranke jednoglasno osudile antisemitizam - potinutno je izostala

osuda homofobičnih izjava. U prilog tvrdnje da zvaničnici odbijaju da reaguju na nasilje nad istopolno orijentisanim osobama, ide i događaj iz novembra 2004. godine. Naime, na ulazu u zgradu RTV Crna Gora, a od strane navijača sportskog kluba "Budućnost", kamenovan je jedan od LGBT aktivista pred nastup na pomerenu televiziji. Iako su LGBT organizacije iz Srbije i Crne Gore apelovali na aktuelne političare - niko se povodom ovog incidenta nije oglasio. Ono što ovađanjim zvaničnicima izgleda nije najjasnije je da su ljudska prava nedeljiva, hijerarhijski nema. Štititi samo jedne, a druge ne - takođe je

diskriminacija. Pravo na verovljnost, pripadnost određenoj rasi, naciji nije i ne sme da bude ni manje ni više važno od prava na izbor partnerke/partnera.

Diskriminacija na osnovu seksualne orientacije sankcionisana je trenutno u našem zakonodavstvu sa tri akta: Zakonom o javnom informisanju (član 38), Zakonom o radu (član 18) i Zakonom o visokom obrazovanju (član 8)³⁾.

Evropski sud za ljudska prava u Strazburu izričit je u stava da seksualna autonomija mora da bude regulisana zakonom. Kada je reč o maloletnicima ništa nije sporno, jer se zabranjuje bilo kakva zloupotreba o bilo kojoj vrsti seksualnog odnosa da je reč - hetero ili homoseksualnom. Prema postojećim zakonima SCG, minimalni uzrast za pristajanje na seksualni odnos iznosi četrnaest godina. Ali, ne u svim slučajevima. Naime, sadašnji krični zakon zabranjuje dobrovoljni muški seksualni odnos s maloletnim licem starijim od četrnaest godina (minimalni uzrast je osamnaest godina). Ovakva diskriminacija gejova samo je potvrda mačića u našem društvu. Prihvatljiva je, tako, ljubav između dve žene (heteroseksualci i lezbejke se nazime uposte ne smonim) ali kada je reč o ose-

ćima - tu je već reč o srpskoj muškosti, pa se to valjda mora i zabraniti. Evropski sud za ljudska prava, naravno, ne dozvoljava pravljenje razlike po pitanju minimalne starosne granice neophodne za seksualne odnose. Ohrabruje činjenica da predlog novog Krivičnog zakona Srbije uvodi jedinstven uzrast za davanje pristanka na seksualni odnos - četrnaest godina.

Savezni ministar spoljnih poslova, Vuk Drašković, potpisao je 22. novembra 2004. godine u Briselu, Sporazum o učeštu SCG u dvadeset pet programa

3) vidi www.parlament.sr.gov.yu

Evropske unije. Prvi na listi je Program za borbu protiv diskriminacije. Ipak, javnost je ostala uskraćena za informacije o preuzetim obavezama naše zemlje, kao potpisnice, ovog programa. Na žalost, ni ovo nije kraj neodgovornosti i totalnog zanemarivanja problema od strane naših političara. Dokaz za to je i činjenica da je SCG potpisnik i Protokola 12 Evropske konvencije za ljudska prava, koji treba da pomogne i LGBT populaciji. Ovaj protokol je stupio na snagu 1. aprila 2005. godine i njime se sankcionišu diskriminatorski činovi. Diskriminacija prema seksualnoj orientaciji nije eksplicitno zabranjena, ali je Evropski sud za ljudska prava u brojnim slučajevima presudio da je takva vrsta diskriminacije kršenje evropske konvencije. Imajući u vidu sve ovo, nepraviljivo je ne samo neusvajanje novih, već nepoštovanje postojećih zakona i propisa. Osim potpuno nesenzibilisanih političara, netoleranciju, čini se, potpomaže i većina ovdajnjih medija, koji prava LGBT populacije takođe - zanemaruju. *Labris* je u svom istraživanju štampanih medija⁴⁾, a u periodu od 5. januara do 30. marta 2005. godine, analizirao dve žene (heteroseksualci i lezbejke se nazime uposte ne smonim) ali kada je reč o ose-

Blic i Kurir i dva nedeljnika - NIN i Vreme. Analiza je pokazala da je gotovo četrdeset posto tekstova objavljeno u rubrici Zabava. Kultura, zabava, estrada i privatni život, afere, skandalni pokrivači čak šezdeset posto tekstova, što je dvostruko više u poređenju sa 2004-om godinom.

Zajedničko u pisanju medija, i u 2004. i u 2005. godini, je to da nije objavljen niti jedan tekst o promociji GL grupa. U 2005. medu izvorima informacija GL aktivista/aktivistkinja, takođe, nema.

Pošto sagledamo činjenice, koje analiza pokazuje: najveći

4) vidi www.labris.org.yu

broj novina samo uzgredno pominje GL populaciju i GL teme, najveći broj tekstova je mali i objavljen rubrici Zabava, a na teme estrada, privatni život, afere, skandalni GL pojedinaca, najčešće se piše o dogadjajima koji se dese "negde u svetu", a ne u Srbiji, onda je jasno zašto su u gotovo osamdeset posto slučajeva tekstovi kontekstuirani neutralno. Možemo se samo pitati kako bi tekstovi izgledali da je reč o domaćim osobama i dogadjajima.

Diskriminacija, vrednujuća,

omalovalažujuća terminologija,

je, uz već odomaćene u štampi - homoseksualizam, homiči, peperi, homo lobi..., proizvela u

2005-oj godini još novih termina - raspala pederčina,

sramni homoseksualni odnosi,

homo-pripadnik ... Najčešće se

traga za senzacionalizmom,

a na brojne vulgarizme - potpuno smo navikli.

Znamo da mediji imaju veliki, možda i najveći uticaj kada je reč o kreiranju javnog mnjenja i uspostavljanju svih vrednosti u jednom društvu. Iako je baš u ovoj oblasti (Zakon o javnom informisanju, april, 2003. god.) prvi put u našoj zemlji sankcionisana diskriminacija na osnovu seksualne orientacije, izgleda da se ne nije mnogo odmaklo u poboljšanju novih zakona.

Naša je ciljna zemlja

četvrti postupak u

zakonodavstvu, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

postavi na red

četvrti postupak u

zakonodavstvu.

Uz to, u sredini

zakonodavstva, a

zadnji je da se

ISTRAŽIVANJE O NASILJU NAD LGBTIQ POPULACIJOM U SRBIJI

Glavni nalazi

Za slučajeve nasilja nad istopolno orijentisanim osobama zna 90% ispitanika i ispitanica ovog istraživanja, a dve trećine njih su i sami/e doživeli/e nasilje, dok je tek 10% ispitanika i ispitanica slučajeve doživljenog nasilja prijavilo policiji.

Uvod

Istraživanje "Nasilje nad LGBTIQ¹ populacijom" se baziralo na upitniku koji je razvijen na osnovu pilot ankete "Nasilje nad istopolno orijentisanim osobama" koju je Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava u saradnji sa Centrom za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i Queer kulture Lambda i Novosadskom lezbejskom organizacijom - NLO, sprovelo u toku februara 2005. godine.

Istraživanje "Nasilje nad LGBTIQ populacijom", sprovele su iste organizacije u

godine.

U istraživanju je učestvovalo 170 ispitanika/ispitanica, iz dvadeset gradova Srbije i Crne Gore, a najviše njih 76.5% je iz gradova u kojima postoje LGBT organizacije - Beograd, Novi Sad i Niš. Preko 90% ispitanog uzorka čine ispitanici/ispitanice uzrasne dobi od 19 do 39 godina, odnosno preko 45% ispitanog uzorka čine ispitanici/ispitanice uzrasne dobi od 19 do 25 godina.

Uzorak čini nešto više muškaraca 55.8%, nego žena 41.8%. Učešće u istraživanju su uzele i interseksualne i transrodne osobe, ali u procentu nedovoljnom da analiziramo razlike na pojedinim varijabilama u odnosu na dve najzastupljenije kategorije u varijabli pol.

U ispitanom uzorku gotovo je jednak procenat nezaposlenih 52% i zaposlenih 46% ispitanika/ispitanica, a najveći procenat nezaposlenih čini kategorija učenik/učenica ili student/studentkinja, 38%. Kategorija učenik/učenica ili student/studentkinja je inače i najfrekventnija u ispitanom uzorku. Jednu trećinu ispitanog uzorka čine ispitanici/ispitanice sa višim i visokim obrazovanjem, a preostali deo uzorka, po jednu četvrtinu, sačinjavaju ispitanici/ispitanice sa srednjoskolskim obrazovanjem i oni/e koji/e trenutno uče/studiraju, dok je procenat ispitanika/ispitanica sa osnovnoškolskim obrazovanjem zanemarljiv.

1) LGBTIQ - Lezbejske, Gej muškarci, Biseksualne, Transrodne, Transekualne, Interseksualne i Queer osobe

PILOT ANKETA O NASILJU NAD LGBT OSOBAMA

Rezultati ove ankete su pokazali, ukratko, sledeće:

Gotovo svih/ih ispitanici/ispitanice, gejevi i lezbejske, 90% ispitanog uzorka, znaju za slučajeve nasilja zbog toga što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, najveći procenat njih, preko 70% to zna, zato što je i sam/a doživeo/la nasilje.

Emocionalno nasilje je doživelo gotovo 50% gejeva i lezbejskih, 4.2% je uz opisanu vrstu nasilja doživelo i egzistencijalnu ugroženost, a gotovo 17% je, uz dve prethodno opisane vrste nasilja, bilo i premašljeno.

Više od 50% gejeva i lezbejskih je opisane vrste nasilja doživelo više puta.

Jedna četvrtina gejeva i lezbejskih, opisane aktove nasilja doživela je od slučajnih prolaznika (N.N. lica), oko 30% od njima poznatih osoba, dok je 14% nasilje doživelo i od njima poznatih i nepoznatih osoba.

prostoru - u stanu svojih roditelja, prijatelja, poznanih, na poslu, fakultetu ili u školi, skoro 20% na ulici, odnosno, otvorenom prostoru, a skoro 25% njih nasilje je doživelo kako u zatvorenom, tako i na otvorenom prostoru.

Gotovo 60% gejeva i lezbejskih, jeste razgovaralo sa nekim o nasilju koje su doživeli, najveći broj njih (45,1%) je imao/la poverenja da svoje iskustvo doživljenog nasilja poveri prijateljima i psihologima, odnosno psihijatrima; reakcije tih osoba generalno jesu bile podržavajuće, međutim podrška se svela na neosudjivanje gejevih i lezbejskih povери/ili da su doživeli/e nasilje nije predložila da nasilje prijave policiji.

Poverenje, odnosno usvojeni model ponašanja, da doživljeno nasilje prijavi policiji nije imao/la niti jedan/a ispitanik/ca.

PRIKAZ I ANALIZA REZULTATA

Korišćen je prigodni uzorak, a obzirom na to da nema razloga za pretpostavku da je taj uzorak reprezentativan za celu LGBTIQ populaciju, zaključke mogu izvedene iz istraživanja ograničavamo na onaj deo populacije za koji uzorak jeste reprezentativan, a to je LGBTIQ populacija koja koristi internet i koja svoju LGBTIQ egzistenciju ostvaruje oko i unutar pomenutih LGBT organizacija.

Odlike ispitanika/ispitanica vezane za seksualnu orientaciju

Po pitanju seksualne orijentacije, kao istopolno orijentisana osoba izjašnilo se 71.8% ispitanika/ispitanica, kao biseksualna osoba 21.2%, kao heteroseksualna osoba 2.9% i u kategoriji "ne izjašnjavan" se bilo je 4.1% ispitanika/ispitanica.

Što se tiče LGBTIQ identiteta, najveći procenat ispitanika/ispitanica sa gej muškarci 38.8%, potom lezbejske 29.4%, biseksualne osobe 19.4% i queer osobe 7.1%. Kategorija Ostalo 5.3% sadrži ispitanike/ispitanice koji/e su se identifikovali/e kao transrodne osobe, transseksualne osobe, interseksualne osobe, žene i heteroseksualne osobe.

Preko 80% ispitanika/ispitanica nema (uglavnom ili potpuno) potreškoća sa prilivanjem sopstvene seksualne orientacije, najčešće su to istopolno orijentisane osobe.

Otvorenost ispitanika/ispitanica i

ispitanica po pitanju seksualne orijentacije u različitim sredinama i reakcije

Najveći procenat ispitanika/ispitanica, 82.4%, je po pitanju svoje seksualne orijentacije out u okviru LGBTIQ populacije, 81.8% pred svim/nekim prijateljima/prijateljicama, 54.7%

pred jednim/oba roditelja, 51.2% pred bratom/sestrom, a 34.1% širom porodicom. 48.8% pred svim/nekim poznanicima, a svega 23.5% na poslu i 15.9% u školi/na fakultetu.

U svim navedenim slučajevima otvorenosti u okviru gore navedenih kategorija dominantna je negativna reakcija sredine na otvoreno ispoljavanje seksualne orijentacije ispitanika/ce, izuzev u slučaju LGBTIQ populacije.

Karakteristike nasilja

Gotovo 90% ispitanika/ispita-

zato što je osoba drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, dok je dve trećine ispitanika/ispitanica doživelo nasilje zato što je drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Počinilac/počinioč nasilja i mesto gde se nasilje

dogodilo/događalo

Najveći procenat ispitanika/ispitanica, 25.9%, je nasilje doživelo/doživela od osoba koje su im poznate, od osoba koje su i poznate i nepoznate ispitanica/ispitanica/nasilje je doživelo 20% ispitanika/ispitanica, dok je od nepoznatih osoba nasilje doživelo 19.4% ispitanika/ispitanica.

Gotovo jednači procenat ispitanika/ispitanica nasilje je doživelo/la u javnom prostoru

(zatvoren javni prostor- posao, fakultet, škola, kafić... i/ili na ulici/otvorenom prostoru) i,

kako u javnom, tako i u privatnom prostoru (stan u kome žive i/ili zatvoren privatni prostor - stan prijatelja, poznatika...), po 30% U privatnom prostoru nasilje je doživelo/la

8.2%.

Učestalost i trajanje nasilja

42.9% ispitanika/ispitanica je nasilje doživelo više puta, sporadično. 19.4% ispitanika/ispitanica je nasilje doživelo samo jednom, dok je 2.9% permanentno u situaciji nasilja, u proseku tri godine i to stanje

VRSTA NASILJA KOJI SU ISPITANICI I ISPITANICE DOŽIVELI/E

Svi/e ispitanici/ispitanice koji su doživeli/e nasilje, doživeli/e su emocionalno nasilje (izbegavanje, ismejavanje, stereotipiranje, osudjivanje, provociranje, odbacivanje, obezvredivanje, ignorisanje, negiranje postojanja seksualne orijentacije drugačije od heteroseksualne, pretnje, zastrašivanje, ucenjivanje, svakodnevno bombardovanje negativnim stereotipima homoseksualnosti od strane medija, prijatelja, religije, porodice...).

Emocionalno nasilje, kao jedini oblik nasilja, doživelo je 32.5% ispitanika/ispitanica, 24.1% ispitanika/ispitanica je uz opisanu vrstu nasilja doživelo i fizičko nasilje i egzistencijalnu ugroženost (potpun nedostatak podrške i odbacivanje od strane porodice, uskraćivanje materijalnih sredstava, izbacivanje iz kuće, pretnje ubistvom, gubitak posla...), dakle, sve vrste nasilja, izuzev seksualnog, a sa fizičkim nasiljem (guranje, šamaranje, udaranje, šutiranje, premičavanje...) kao dominantnim.

Sve vrste nasilja, sa seksualnim nasiljem (silovanje, pokušaj

seksualnosti u pornografske svrhe, seksualno uzremiravanje koje uključuje fizički dodir, seksualno uzremiravanje koje ne uključuje fizički dodir, egzibicionizam, voajarizam...) kao dominantnim, doživelo je 8.8% ispitanika/ispitanica.

permanentnog trpljenja nasilja još uvek traje.

Kod ispitanika/ispitanica koji/e su nasilje doživeli/e više puta, sporadično i onih koji/e su permanentno u situaciji nasilja dogadalo se da istu vrstu nasilja izvrši/e različiti/počinioči 19.4%, različite vrste nasilja izvrši/e isti počinioči 7.6% i različite vrste nasilja izvrši/e isti počinioči 2.4%.

Od broja ispitanika/ispitanica koji/e su doživeli/e nasilje, 60% je nasilje doživelo/la u toku 2004. i 2005. godine.

Ponašanje ispitanika/ispitanica u situaciji nasilja

Najveći procenat ispitanika/ispitanica, 21.5%, je pokušao/la da smiri situaciju, 19.7% je uzvratio/la verbalnim napadom na počinioča/počiniočec, 8.8% pobegao/la iz situacije/a,

7.1% je ignorisao/la da mu/oj se situacija/e nasilja dešava/ju,

5.3% ispitanika/ispitanica je uzvratio/la fizičkim napadom i, najmanji procenat ispitanika/ca, 3%, je pozvao/la policiju.

Reakcije bliskih osoba

Ispitanici/ispitanice su, nakon doživljenog nasilja, o tome najčešće razgovarali/e sa prijateljima/prijateljicama 51.8% (13.5% nije razgovaralo, a 34.7% nije doživelo nasilje).

Od tega je pozitivnije reakcija (uglavnom je reč o saosećanju) prijatelja/prijateljica bilo u 40.6% slučajeva, negativnih (indiferentnost i okrivljivanje ispitanika/ispitanice za doživljeno nasilje) u 7.7% slučajeva,

a prijatelji/prijateljice su ispitanike/ispitanice uputili/e da nasilje prijave nadležnim organima u 3.5% slučajeva.

Potom imamo tri grupe, sa kojima su ispitanici/ispitanice, nakon doživljenog nasilja, o tome najčešće razgovarali/e - brat/sestra 18.8%, partner/partnerka 18.2% i jedan/oba roditelja 17.1%. Ispitanici/

OSEĆANJA ISPITANIKA I ISPITANICA NAKON DOŽIVLJENOG NASILJA

Kako je ispitanicama/ispitanicama bio ponuđen niz od minimum 13 emocija uz mogućnost zaokruživanja više odgovora, dobijeno je 25 različitih grupa osećanja, a u analizi se mogu izdvojiti one najfrekventnije - strah, bes, poniranje, gađenje, ruga, bol, nezadovoljstvo, nemoć 8.2%, bes, ruga, bol, iznenadjenje, nezadovoljstvo 7.6%, strah, bes, ruga, bol, nezadovoljstvo, nemoć, štrenja 5.9%, strah, kriča, bes, poniranje, bol, nemoć 4.1%.

ispitanice su najčešće nailazili na pozitivne reakcije kod svojih partnera/partnerki 15,3%, a najčešće na negativne kod brata/sestre 8,2% i jednog/oba roditelja 7,3%.

Jedan/oba roditelja su ispitanike/ispitanice uputili/e da nasile prijave nadležnim organima u 1,8% slučajeva, partner/partnerka u 1,2%, dok brat/sestra nisu imali takvih reakcija.

OBRĀCANJE ISPITANIKA I ISPITANICA INSTITUCIJAMA I REAKCIJE INSTITUCIJA

Slika koju imamo, na osnovu rezultata istraživanja, je da LGBTIQ osobe, nakon doživljenog nasilja, gotovo da nisu imale kontakata sa državnim institucijama. Do ostvarivanja tog kontakta, nasilje nad LGBTIQ osobama, često ostaje nevidljivo.

Ispitanici/ispitanice su se, nakon doživljenog nasilja, izuzetno retko obraćali institucijama.

Naiveći procenat ispitnika/ispitanica 13,5% se obratio LGBT organizacijama (51,8% nije, a 34,7% nije doživelo

nasilje).

Od toga je pozitivnih reakcija (pružanje odgovarajuće usluge) bilo u 7,6% slučajeva, negativnih (ispitanici/ispitanice su doživeli/e diskriminaciju ili im je rečeno da LGBT organizacija nije nadležna i da ne znaju gde da ih upute dalje) u 4,2% slučajeva, a lekar/lekarka su ispitanike/ispitanice uputile da podnesu krivičnu prijavu protiv počinilaca u 3,5% slučajeva.

Nešto manji procenat ispitanike/ispitanica, 11,8%, se obratio psihologu/psihološkinji ili psihijatru/psihijatrici (53,5% nije, a 34,7% nije doživelo nasilje).

Od toga je pozitivnih reakcija (pružanje odgovarajuće usluge) bilo u 0,6% slučajeva, negativnih (ispitanici/ispitanice su doživeli/e diskriminaciju ili im je rečeno da psiholog/psihološkinja ili psihijatar/psihijatrica nisu nadležni i da ne znaju gde da ih upute dalje) u 1,8% slučajeva, a socijalni radnik/radnica su ispitanike/ispitanice uputile da podnesu krivičnu prijavu protiv počinilaca/počinilaca u 2,4% slučajeva.

Još manji procenat ispitnika/ispitanica, 7,6%, se obratio lekaru/lekarki (57,6% nije, a 34,7% nije doživelo nasilje).

Od toga je pozitivnih reakcija (pružanje odgovarajuće usluge) bilo u 2,9% slučajeva, negativnih (ispitanici/ispita-

nice su doživeli/e diskriminaciju ili im je rečeno da lekar/lekarka nisu nadležni i da ne znaju gde da ih upute dalje) u 4,2% slučajeva, a lekar/lekarka su ispitanike/ispitanice uputile da podnesu krivičnu prijavu protiv počinilaca/počinilaca u 0,6% slučajeva.

Najmanji procenat ispitnika/ispitanica 3,4% se obratio socijalnom radniku/radnici (61,9% nije, a 34,7% nije doživelo nasilje).

Od toga je pozitivnih reakcija (pružanje odgovarajuće usluge) bilo u 0,6% slučajeva, negativnih (ispitanici/ispitanice su doživeli/e diskriminaciju ili im je rečeno da psiholog/psihološkinja ili psihijatar/psihijatrica nisu nadležni i da ne znaju gde da ih upute dalje) u 1,8% slučajeva, a socijalni radnik/radnica su ispitanike/ispitanice uputile da podnesu krivičnu prijavu protiv počinilaca/počinilaca u 1,2% slučajeva.

Slika koju imamo, na osnovu rezultata istraživanja, je da LGBTIQ osobe, nakon doživljenog nasilja, gotovo da nisu imale kontakata sa državnim institucijama. Do ostvarivanja tog kontakta, nasilje nad LGBTIQ osobama, često ostaje nevidljivo.

Kako možemo da vidimo, sudeći po reakcijama institucija, odnosno zaposlenih u njima, načineno je iako malo

koraka ka upućivanju ispitnika/ispitanica da podnesu krivičnu prijavu protiv poč-

noca/počinilaca, odnosno, ka obelodanjuvanju i sankcionisanju nasilja nad LGBTIQ osobama.

Prijavljanje nasilja

Ispitanici/ispitanice su, nakon doživljenog nasilja, takođe izuzetno retko, prijavljivali/e nasilje.

Samo 10% ispitnika/ispitanica je nasilje koje je doživelo prijavilo policiji (55,3% nije, a 34,7% nije doživelo nasilje). Negativnih reakcija policije na prijavljivanje nasilja nad osobama drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne bilo je u 2,4% slučajeva.

Još manji broj ispitnika/ispitanica, 2,9%, je nasilje koje je doživelo prijavilo tužilaštvo (62,4% nije, a 34,7% nije doživelo nasilje). Negativnih reakcija tužilaštva na prijavljivanje nasilja nad osobama drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne bilo je u 0,6% slučajeva.

U 4,8% slučajeva ispitnici/ispitanice ne znaju kako je nadležni organ klasifikovan nasilje, u po 1,2% slučajeva nasilje je klasifikovano kao remećenje javnog reda i mira, uz nemiravanje i pljačku, a u po 0,6% slučajeva kao šala od strane počinjaca/počinilaca pretinja i diskriminacija.

Ispitanicima/ispitanicama koji/e su doživeli/e prijavili/e nasilje policiji i/ili tužilaštvo, od podrške nadležnih organa,

najviše je nedostajala adekvatna akcija i više znanja o LGBTIQ pitanjima.

Uvid u to zašto je toliko mali procenat ispitnika/ispitanica prijavilo nasilje nadležnim organima – policiji i/ili tužilaštvo, može nam dati analizu odgovora na pitanje *Ukoliko niste prijavili nasilje koje ste doživeli, zašto to niste učinili?* na koje je bilo ponuđeno osam odgovora uz mogućnost zaokruživanja više odgovora. Tako je dobitjeno 14 različitih odgovora, od kojih su najfrekventniji – nemam poverenja u nadležne organe 12,4% i nemam poverenja u nadležne organe i strah me 8,2%.

Možda još precizniju sliku (ne)poverenja LGBTIQ osobama u policiju i tužilaštvo daje analiza odgovora na pitanje *Ako biste doživeli nasilje, kome biste se obratili?* na koje je bilo ponuđeno minimum deset odgovora uz mogućnost zaokruživanja više odgovora. Tako je dobitjeno 23 različitih odgovora, od kojih su najfrekventniji – LGBT organizaciji 23,5%, policiji 10% i nikome 9%.

Da li su policija i tužilaštvo radili svoj posao – istraga i kričivo gonjenje počinilaca nasilja nad LGBTIQ osobama i kako su ga radili?

Samo 10% ispitnika/ispitanica je nasilje koje je doživelo prijavilo policiji i/ili tužilaštvo, 55,3% nije. Od onih ispitnika/ispitanica

koji/e su prijavili/e nasilje, gotovo jedna trećina je doživela diskriminaciju od strane policije i tužilaštva, preostale dve trećine tako malog procenata ispitnika/ispitanica koj/e su nasilje koje su doživeli/e i prijavili/e policiji i/ili tužilaštvo, shvatili/e su da zakon ne predviđa adekvatne mere protiv nasilja nad LGBTIQ osobama. Podsetimo da su nadležni organi klasifikovali nasilje nad LGBTIQ osobama ili kao remećenje javnog reda i mira, ili kao uz nemiravanje, ili kao pljačku, ili kao šalu od strane počinjaca, itd.

Oni/e ispitnici/ispitanice koji nisu prijavili/e nasilje policiji i/ili tužilaštvo, to nisu učinili/e, najčešće zato što nemaju poverenja u nadležne organe.

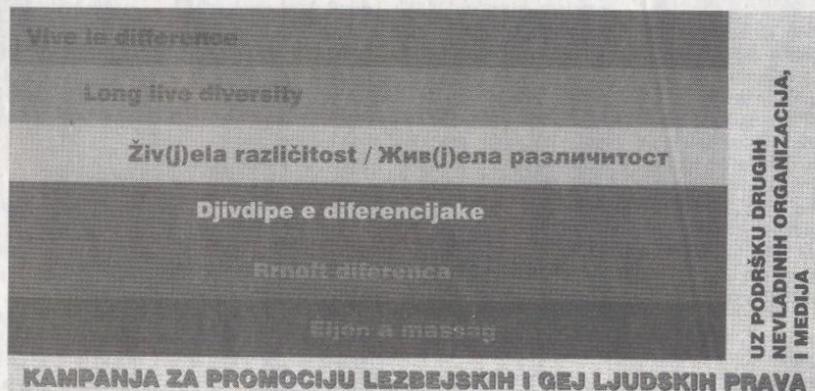
UMESTO ZAKLJUČKA

Umesto zaključka, na pitanje *Da li osećate potrebu da emigrirate iz Srbije zbog toga što ste drugačije seksualne orientacije od heteroseksualne?* samo 18,8% ispitnika/ispitanica je odgovorilo ne, njih 55,9% je odgovorilo da, 2,9% je to već učinilo, a 22,4% ispitnika je odgovorilo ne znam.

Obrada rezultata i analiza

*uvjetno pravaka:
Ivana Čvorović, psihološkinja*

Razglednica povodom obeležavanja 27. juna,
Dana ponosa LGBT osoba, 2003. godine

LABRIS – ORGANIZACIJA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA

Labris, organizacija za lezbejska ljudska prava, osnovana je u Beogradu 1995. godine. Nastala je iz gej i lezbejskog lobbyja – Arkadija, osnovanog 1990., a registrovanog 1994. godine u Beogradu.

Prvih šest godina Labris je za realizaciju svojih aktivnosti koristio prostorije i opremu dve ženske organizacije. Grupa je dobila svoj prostor 2001. godine, što je pomoglo realizaciju njenih aktivnosti i brojnih projekata.

Misija:

Labris smatra pravo na različitu seksualnu orijentaciju jednim od osnovnih ljudskih prava i radi na eliminaciji svih vrsta nasilja i diskriminacije nad lezbejkama i ženama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Ciljevi Labrisa:

1. Osnaživanje lezbejk i žena neheteroseksualne orijentacije da prihvate svoj identitet.
2. Promocija prava na lezbejsku egzistenciju i smanjenje homofobije u javnosti
3. Saradnja na nivou mreže sa lezbejskim grupama iz država bivše Jugoslavije i gej i lezbejskim grupama na prostoru SPC
4. Rad na promeni zakonodavstva kojim bi se uvažila prava istopolno orijentisanih osoba
5. Lobiranje nevladinih i vladinih organizacija da prihvate lezbejska prava kao deo ljudskih prava

Aktivnosti organizacije:

Od svog osnivanja 1995. godine, grupa je realizovala mnogobrojne aktivnosti. Imenovaćemo najbitnije:

Lezbejski info-centar – Cilj Labrisovog lezbejskog info-centra je razmena informacija o radu grupe, aktivnostima, dešavanjima na lezbejskoj sceni, i informacija o radu drugih lezbejskih i gej grupa kao i srodnih grupa. Labrisov info-centar je započeo sa

radom februara 2001. godine, i radi svakim radnim danom od 10:00 do 18:00. Rad info-centra se zasniva na osnaživanju mreže žena i organizacija kojima služi putem: info telefonske linije, e-mail konferencija, e-mail korespondencije, biblioteka, veb sajta i štampanih materijala.

Telefon info-centra je takode dostupan ženama preko dnevnih novina Danas.

Radionice – Labris redovno održava ženske radionice na kojima se savimo iskustvima i emocijama lezbejki. Radionice imaju jasna pravila i cilj im je da žene pričaju o emocijama koje su do tada ostale nedorecene, kako bi dobile socijalnu i političku pozadinu. Radionice

pokrivaju vеćinu tema lezbejske egzistencije baveći se širokim spektrom pitanja: lezbejski identitet, coming out, porodica, nasilje nad lezbejkama, politička aktivnost, problemi u odnosima, homofobia, itd. Labris tokom godine organizuje prosečno dvadeset i pet psiholoških, edukativnih i kreativnih radionica.

Seminari – Labris već dve godine organizuje jednodnevne seminare u svojim prostorijama. Seminari su namenjeni zaposlenim ženama, saradnicama, aktivistkinjama i korisnicima Labrisa. Neke od tema koje su obradivali seminari su: Nenasilna komunikacija, Javno zastupanje, Internalizovana homofobija i Lezbejska seksualnost.

Labris novine – Cilj novina je da lezbejsku egzistenciju učine vidljivom kako lezbejkama tako i heteroseksualnoj javnosti. Od prvog broja, koji je izšao 1995. godine, do danas je izšlo devetnaest brojeva. Novine se štampaju u hiljadu primeraka i distribuiraju se besplatno ženama u regionu kao i ženskim grupama sa prostora bivše Jugoslavije.

Labris lifleti – Labris izdaje liflete, na srpskom i na engleskom, sa bazičnim informacijama o grupi. Takode smo objavili liflet "Nasilje nad lezbejkama" u cilju promocije lezbejskih ljudskih prava i podizanju svesti javnosti o postojanju diskriminacije i nasilja nad lezbejkama. Labrisovi lifleti se distribuiraju široj javnosti, ženskim grupama, nevladinim organizacijama i LGBT grupama. Lifleti su veoma efikasan način da se ženama pruže informacije. Poruke u lifletima su kratke, jasne i lako razumljive. Veći deo distribucije urađen je preko domaće ženske mreže i preko ženskih grupa širom bivše Jugoslavije.

Labris brošure – Tokom 2002. godine Labris je objavio dve brošure. Jedna je namenjena mladim LGBT osobama i sadrži šezdesetak stranica, dok je druga namenjena roditeljima gejova i lezbejk i sadrži dvadeset četiri strane. Obe brošure su distribuirane članicama Labrisa, drugim LGBT grupama u Srbiji i bivšoj Jugoslaviji i ženskim grupama. Brošure su takođe postavljene na veb sajt. Brošure su štampane i u 2004. godini.

Lezbejske nedelje – Zajedno sa lezbejsko-feminističkom organizacijom "Kassandra", iz Slovenije, Labris je bio jedan od organizatora Prve lezbejske nedelje u Sloveniji 1997. godine, pod nazivom "Lezbejska prava su ljudska prava". Ovaj skup, koji je okupio dvadeset pet lezbejki iz svih država bivše Jugoslavije, predstavlja jednu od prekretnica za mladi lezbejski pokret u regionima bivše Jugoslavije. Tokom skupa doneta je odluka da se u budućnosti nastave okupljanja u drugim državama bivše Jugoslavije. Godine 2002. Labris je organiz-

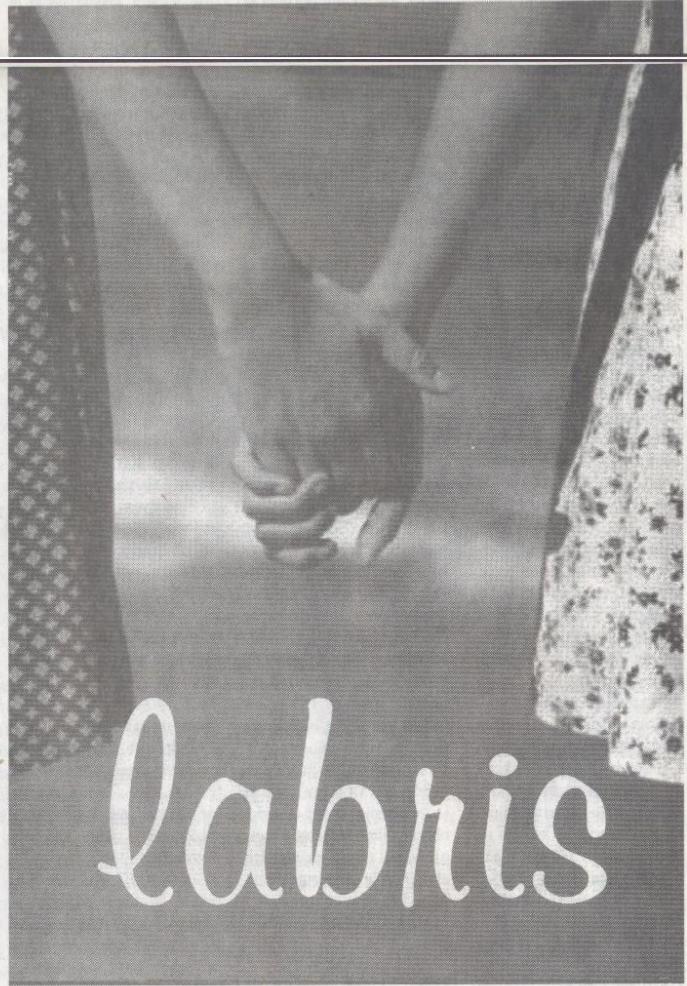
zao Drugu lezbejsku nedelju u Vojvodini, na kojoj se okupilo šezdeset pet lezbejki iz Srbije, Makedonije, Hrvatske i Slovenije. Obrađivane su dvadeset dve različite teme kroz radio-nice i diskusione grupe. Skup je bio veoma značajan po pitaju osnaživanja lezbejske vidljivosti.

Članice Labrisa su takođe učestvovalle na aktivističkom skupu lezbejskih grupa sa teritorija bivše Jugoslavije, održanom u Rovinju 2001. godine, kao i na seminaru za aktivističke lezbejske grupe sa teritorija bivše Jugoslavije, održanom u Ljubljani 2002.

godine.

Godine 2004. u Novom Sadu održana je i Treća lezbejska nedelja u organizaciji Labrisa. Na ovom skupu pod nazivom "Naša mreža-naša snaga" okupilo se oko 45 aktivistkinja iz lezbejskih organizacija iz Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Srbije i Crne Gore.

Dan ponosa gejeva i lezbejki – Svake godine Labris slavi i obeležava Dan ponosa različitim javnim manifestacijama i saopštenjima za novine. Iako situacija u regionu, uglavnom, nije još povoljna za ulične

marševe gejeva i lezbejki, ova prilika se koristi kako bi se promovisala lezbejska prava kao ljudska prava.

Godine 2001. Labris je u saradnji sa Gayten - LGBT grupom (Centar za promociju prava seksualnih manjina), i uz podršku raznih gej i lezbejskih grupa, organizovao prvu gej i lezbejsku Paradu ponosa u Srbiji, pod nazivom "Ima mesta za sve nas". Ono što je trebalo da bude proslava različitosti na glavnem beogradskom trgu se toga 30. juna pretvorilo u polje nasilja. Učesnici/e naše parade, osobe iz raznih nevladinih organizacija, individue koje su došle da nas podrže, kao i slučajni prolaznici, napadnuti su i premlaćeni od strane nasilne rulje od oko hiljadu ljudi, koja se okupila kako bi zaustavila ono što je proglašeno "orgijom perverzije". Muškarci koji su učestvovali u linču bili su iz nacionalističkih i religioznih pro-fašističkih grupa. Time je parada nasilno zaustavljena i bilo je više od četrdeset povredenih građana/ki. Policija nije intervenisala iako su ih organizatori parade upozorili o mogućim napadima. Nakon 2001. godine, Labris je nastavio da obeležava Dan ponosa izdavanjem saopštenja za javnost, organizovanjem konferencija za štampu i emitovanjem radio džinglova na lokalnim radio stanicama. Zahvaljujući pod-

godine počeo realizaciju projekta "Edukacija ženskih grupa o lezbejskim ljudskim pravima", koji se naredne godine razvio proširši ciljnu grupu na ljudskopravaško nevladine organizacije kao i medije. Nakon prve Parade ponosa održane u Beogradu, 30. juna, 2001. godine, Labris je razvio D.P. mrežu koju su sačinjavale gej i lezbejske organizacije iz Srbije i Vojvodine. Saradnja na nivou mreže sa drugim gej i lezbejskim organizacijama je jedan od ciljeva Labrisa. Mrežu je činilo sedam lezbejskih i gej organizacija i ona je predstavljala način za razmenu informacija, koordinisanje akcija i razvijanje zajedničkih projekata. Osim Labrisa, D.P. mrežu su činili: Gayten - LGBT, Queeria - LGBT, New Age, Lambda. Istopolne studije i Cenpi. Godine 2003. Labris je pokrenuo projekt "Edukacija ženskih organizacija, nevladinih organizacija za ljudska prava i medija" o lezbejskim ljudskim pravima. Ciljne grupe projekta su bile ženske nevladine organizacije iz unutrašnjosti Srbije i Vojvodine, mešovite nevladine organizacije za ljudska prava iz Beograda i unutrašnjosti, Ženske studije iz pet gradova u Srbiji i predstavnice/i medija. Ciljevi projekta su bili podizanje svesti ženskih organizacija, mešovitih nevladinih organizacija i medija o lezbejskim ljudskim pravima i lezbejskoj egzistenciji, rad na planiranju zajedničkih akcija na promociji lezbejskih prava i lezbejskoj vidljivosti. Program je sproveden u formi seminara, predavanja i štampanju publikacija. Za vreme projekta, organizacije učesnice, zajedno sa Labrisom, ustanovile su Mrežu nevladinih organizacija za podršku lezbejskim pravima. U novembru 2004. godine, Labris je započeo novi projekat edukacije i umrežavanja, uključivši ovog puta sledeće ciljne grupe: novinarke/i, ženske i ostale nevladine organizacije za ljudska prava i omladinske/studentske organizacije. Program se realizuje u formi seminara, štampanih materijala i zajedničkih akcija na promociji lezbejskih prava.

Početkom 2005. godine, Labris se priključio novoformiranoj Koaliciji protiv diskriminacije čije su članice: Glas razlike, Udržušenje studenta sa hendi-kepom, Centar za unapredjenje pravnih studija, Odbor za ljudska prava Niš, CHRIS Mreža Negotin, Veliki Malo Pančevo, Labris, Inicijativa mladih za ljudska prava. Cilj ove Koalicije je podizanje svesti o svim oblicima diskriminacije i organizovanje raznih zajedničkih akcija u cilju smanjenja diskriminacije, kao i promocija modela Anti-diskriminativnog zakona.

Javno zagovaranje i lobiranje – tokom godina Labris je

organizovao i podržavao javne proteste drugih NVO u cilju zaštite osnovnih ljudskih prava. Takođe smo organizovali, i podržali, okrugle stolove na kojima se diskutovalo o temama osnovnih ljudskih prava. Među aktivnostima koje je Labris organizovao ili podržao, nalaze se pisanje saopštenja za javnost, reakcija, učešće u obeležavanju važnih datuma za ženski i LGBT pokret. Avgusta 2003. godine, Labris je predao predlog zakona za istopolno partnerstvo. Godine 2004., predložile smo izmene i dopune Krivičnog zakona Srbije. U cilju lobiranja vladinih i nevladinih organizacija da uvaže lezbejska ljudska prava Labris će inicirati projekt stvaranja lobi tima, koji će raditi na stvaranju atmosfere povoljne za uticaj na zakonodavstvo. Godine 2005., priključenjem Koaliciji protiv diskriminacije, formiran je Pravni tim Labrisa. Jedna od aktivnosti Pravnog tima je rad na modelu zakona o Ravnopravnosti polova, kao i Anti-diskriminativnog zakona kako bi ti zakoni uključili i zabranu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije. Godine 2005., Pravni tim Labrisa je od Srpskog lekarskog društva zahtevao da se izda zvanično saopštenje u kojem se kaže da homoseksualnost nije bolest. Dva meseca kasnije stigao je odgovor Srpskog lekarskog društva u kome se između ostalog kaže da "Srpsko lekarsko društvo nije nadležno da odlučuje o tome da li je nešto bolest ili nije".

Medijska vidljivost – Mali broj aktivistkinja izlazi na televiziju i time sprovodi medijsku kampanju u cilju promocije lezbejskih prava u društvu. Kampanja pokriva sve vrste medija: novine, radio i TV, iako je televizija do skora kompletno ignorisala pokrivanje teme LGBT egzistencije u Srbiji. U saradnji sa Gaytenom i Queerom, i uz pomoć drugih lezbejskih i gej grupa, Labris je tokom 2002. godine realizovao jednomesečni projekt pod nazivom "Medijska kampanja". Cilj projekta bila je senzibilizacija javnosti na gej i lezbejsku egzistenciju putem medija. Slogan koji smo pružili javnosti bio je "Zajedno različiti". Projekat je sproveden u tri grada: Beograd, Niš i Novi Sad. Puštan je TV spot, džingl na radiju, štampani su plakati, nalepnice i razglednice, koje su poslatе svim vladinim telima, političarima/kama, nevladnim organizacijama i pojedincima/kama u Srbiji kao i u inostranstvu.

Godine 2003. u okviru projekta Edukacije, Labris je započeo sistematsko pranje izveštavanja štampanih medija o lezbejskim i gej temama. Istraživanje je obuhvatilo devet novina, od čega sedam dne-

vnih i dva nedeljnika. Rezultati istraživanja (2003-2005) su dostupni na našem veb-sajtu. U cilju obeležavanja Dana ponosa lezbejki, gejeva, transrodnih i biseksualnih osoba, tokom juna 2004. godine održana je medijska kampanja u trajanju od deset dana, koja je sprovedena putem radija, saopštenja za javnost i press konferencije.

Projekti prevedenja – Aktivistkinje Labrisa prevele su za Labris novine, Labris veb-sajt, kao i druge publikacije poput Feminističkih sveski, neke od važnih lezbejskih klasičika. Prevedeni su eseji Džoan Nesl, Odri Lord, Adrijen Rič, Lusi Irigaray, Šarlott Banč, itd.

Izdavaštvo – U cilju promocije lezbejske kulture Labris je objavio četiri knjige poezije koje su pisale naše aktivistkinje: *Žene u mreži*, *Žene komete i Žene na ribarskom ostrvu* Štefe Markunove, *Lady M* Jelene Labris i *Ravnodušni sumarok* Ljiljane Živković. Sve knjige se dele besplatno i predstavljaju bitne korake ka lezbejskoj vidljivosti kako za same aktivistkinje tako i za celu grupu.

Unutar projekta "Edukacija ženskih nevladinih organizacija" (2002/2003) je "Edukacija

ženskih nevladinih organizacija, organizacija za ljudska prava i medija" (2003/2004) Labris je objavio "Citanku" na tri stotine stranica u tiražu od dve stotine primeraka. "Citanka" je podeljena ciljnim grupama i može se naći i u Narodnoj biblioteci.

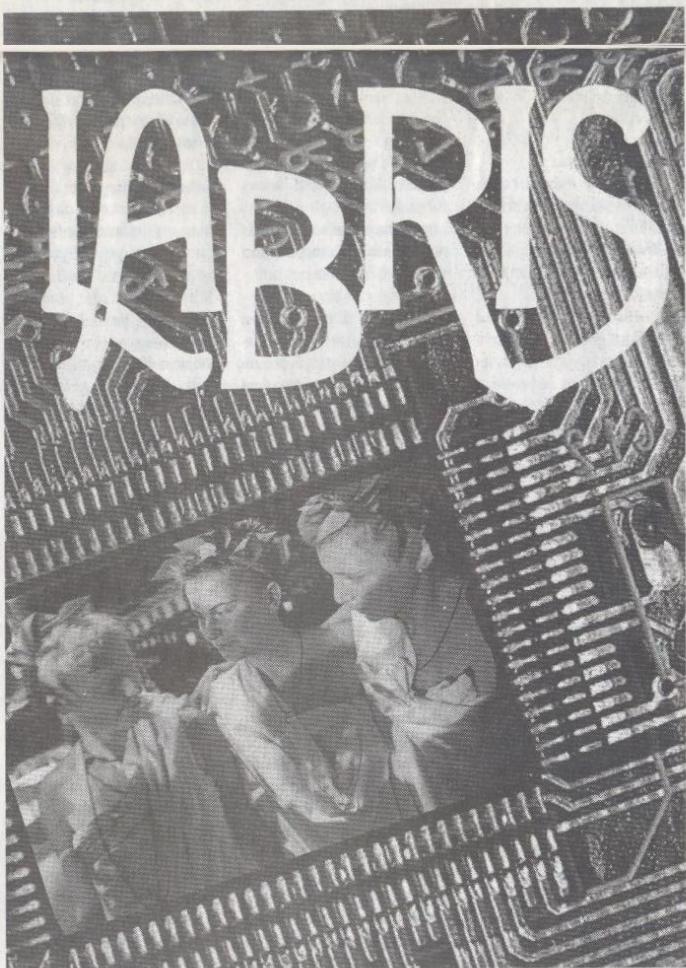
Kulturni i umetnički program – koji se sprovodi u prostorijama Labrisa, sastoji se od:

Pozorišne predstave – ove predstave su igrane od strane alternativnih ženskih pozorišta i imaju lezbejsku i feminističku sadržinu.

Večeri za druženje – večeri namenjene socijalizaciji lezbejki.

Labris biblioteka i videoteca – Od dobijanja sopstvenog kancelarijskog prostora Labris je dobio mogućnost da značajno proširi fond biblioteke i videotekе. Biblioteka ima preko 388 knjiga, 505 časopisa, dok videoteka ima preko 213 video kaseta i CD-a. Knjige, časopisi i filmovi dostupni su svim članicama Labrisa.

Lezbejske studije – U periodu od 1995. do 1998. godine na Ženskim studijama u Beogradu

novine Labris, dvobroj 17-18, 2003. godine